

receive general education for children free of charge; the role of conducting classes and teaching all school subjects in the native Ukrainian language and compulsory study of the Ukrainian language for children of other nationalities; taking into account interests and opportunities of children during the education, upbringing and development of children in various education institutions (implementation of an individual approach).

Key words: UPR, developing environment, children of preschool age, children of primary school age, kindergarten, labor school, playgrounds, children's clubs.

УДК 371.315.6:51

Алла Токуєва

Херсонська державна морська академія

ORCID ID 0000-0001-9433-5095

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/225-235

ГЕНЕЗА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОРЬСЬКОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Україна має значний потенціал у забезпеченні міжнародного флоту висококваліфікованими фахівцями. Стрімкий розвиток технічного оснащення світової морської галузі посилює роль фундаментальної підготовки кадрів. З огляду на це перед вітчизняною морською освітою постає завдання забезпечення якісної фізико-математичної підготовки майбутніх випускників із урахуванням міжнародних вимог та стандартів. Водночас не втрачають свою цінність і національні здобутки щодо організації освітнього процесу в морських закладах освіти. Метою дослідження є розкриття генези змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття й визначення перспективних напрямів удосконалення підготовки майбутніх фахівців морської галузі в контексті сучасних освітніх реформ.

Ключові слова: *заклади вищої освіти морського профілю, генеза змісту, зміст освіти, робочі навчальні плани, морська освіта, соціально-комунікативна компетентність, гуманітарна складова, напрями професійної освіти.*

Постановка проблеми. Надшвидкі темпи розвитку, технологізації та інформатизації морської галузі зумовлюють оновлення вимог сучасного ринку праці. Зокрема, важливого значення набуває універсальність фахівців, які здатні навчатися впродовж життя, володіти іноземними мовами, застосовувати знання, вміння й навички під час виконання професійних задач. Аналізуючи нормативну базу освітніх стандартів морських спеціальностей, треба зазначити, що, з одного боку, діяльність закладів освіти морського профілю регулюється національними законами в галузі освіти та відомчими нормативними актами, а з іншого – підпорядковується постановам Міжнародної морської організації і комісії Євросоюзу. Забезпечення якості підготовки морських спеціалістів всіх рівнів обумовлено, перш за все, цінністю людського життя, економічними та екологічними наслідками морських катастроф, а також зростаючою складністю техніки, що використовується на судах, і посиленням напруженості світового

судноплавства. За цих умов людський фактор, у першу чергу, кваліфікація і компетентність моряків, стає головним критерієм у забезпеченні безпеки судноплавства. Пріоритетним напрямом професійної морської освіти є підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, їх уміння використовувати отримані знання та навички у професійній діяльності, активно діяти та швидко приймати вірне рішення у виробничих ситуаціях. Це зумовлює спрямування вектору освіти відповідно до нових потреб ринку праці.

Основними нормативними документами, що регулюють підготовку майбутніх фахівців морської галузі, є: Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI ст., Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2012–2021 років, Морська доктрина України на період до 2035 року (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1108 від 18.12.2018). У зазначених документах одним із пріоритетних завдань визначено забезпечення якісної професійної підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних на національному, європейському та світовому ринках праці фахівців, здатних до співпраці й міжкультурної взаємодії, адаптації в сучасному динамічному суспільстві, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу на основі загальнолюдських цінностей, рівності та соціальної справедливості.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про науковий інтерес до проблеми розвитку морської освіти таких учених, як С. Водотика, Є. Сінкевич. Дане питання згадується в контексті історіографічних конструкцій півдня України в працях Ф. Турченка; підготовки фахівців для Чорноморського флоту в роботах Д. Афанасьєва, Л. Бескровного, Ф. Веселаго, Л. Герганова, Ю. Грішиної, Н. Залеського, С. Огородникова, М. Познера, Ю. Руммель, К. Скальковського та ін. Дослідженнями професійної підготовки морських фахівців торгівельного транспорту займалися М. Барбашев, В. Виноградов, Є. Євдокимов, С. Іловайський, Ю. Філіпов, М. Шавров, та ін., а діяльністю окремих закладів освіти морського профілю – А. Борисов, Х. Вальдемар, А. Веселов, П. Геленковський, М. Гошкевич, О. Зелений, А. Пароменський, Т. Сухова та ін. Розвиток форм і методів професійної освіти розглядається у працях О. Абдуліна, С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Лігоцький, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Сисоєва, А. Степаненко, Г. Терещук. Системний підхід до аналізу педагогічних явищ та цілісності змісту освіти виділені такими вченими, як Ю. Козловський, В. Краєвський, А. Степанюк, Т. Тализіна.

Учені виділяють декілька періодів розвитку морської освіти. Актуальним для визначення перспективних напрямів розвитку морської освіти є вивчення періоду становлення Української незалежності. Період становлення Української державності припадає на початок 90-х років ХХ століття. Після здобуття незалежності в Україні збереглася система радянської підготовки й перепідготовки моряків. Формування державної

морської політики в Україні супроводжувалося розробкою проектів відповідних загальних концепцій, а також національних, державних, комплексних, галузевих, регіональних та інших програм. 7 жовтня 2009 року Кабінетом Міністрів України було затверджено Морську доктрину України до 2035 року, у якій зазначається, що формування і реалізація ефективної державної морської політики сприятиме подальшому посиленню позицій України як морської держави, створенню сприятливих умов для досягнення цілей та розв'язання завдань із розвитку морської діяльності.

За час існування незалежної України з низки причин, як суб'єктивних, так і об'єктивних, традиційні погляди на роботу флоту, його забезпечення, підготовку кадрів істотно змінилися. Кількість суден, що працюють під Українським прапором, значно знизилося. Велика кількість українських моряків були змушені шукати роботу в іноземних компаніях. На початку й у середині дев'яностих років загальна структура підготовки інерційно продовжувала залишатися практично такою, як і за роки СРСР. Однак, із кожним роком умови і зміст професійної діяльності, як у середині країни, так і за її межами, значно змінювалися і ускладнювалися. З огляду на це, зміст підготовки фахівців морської галузі вимагав оновлення відповідно до національних та міжнародних стандартів. Адже Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про підготовку й дипломування моряків та несення вахти 1978 року шляхом прийняття Закону України від 1 листопада 1996 року № 464/96-ВР.

У цей період у змісті підготовки майбутніх фахівців морської галузі актуалізоване посилення гуманітарного знання, зокрема, щодо різних аспектів формування соціально-комунікативної компетентності як складової професійної підготовки фахівців. Це обумовлено змінами в суспільстві та зростанням значення у ньому людини, переходом від командно-адміністративної системи управління виробничими процесами та людськими ресурсами. Першочергового значення набувають питання менеджменту організацій, налагодження співпраці для досягнення цілей організації, збагачення всього потенціалу людських ресурсів, зокрема інтелектуального, морального та психофізичного. Одним із перших у 1991 року було прийнято Закон України «Про освіту», який проголошував освіту основою розвитку кожної особистості та запорукою розвитку всього суспільства, об'єднаного спільними цінностями й культурою. Цей закон урегулював суспільні відносини, що виникали в процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього, а також визначив компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. У цьому ж році було прийнято й Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», у якому зазначалися основи (мета, завдання, результати, мотивація) науково-педагогічної діяльності та прикладних досліджень, що унормувало діяльність

викладачів ЗВО, зокрема закладів морського профілю. У 1995 році було затверджено інший важливий для підготовки морських спеціалістів документ – Кодекс торговельного мореплавства. По-перше, тут було наведено визначення торговельного мореплавства, під яким тепер розумілася діяльність, пов'язана з використанням суден для перевезення вантажів, пасажирів, багажу та пошти, рибних та інших морських промислів, розвідки й видобування корисних копалин, виконання буксирних, криголамних і рятувальних операцій, прокладання кабелю, а також для інших господарських, наукових і культурних цілей. Для виконання всіх цих завдань потребувалися фахівці з морською освітою різних спеціальностей. По-друге, у кодексі, окрім переліку документів, необхідних для судна, зазначалися й вимоги до мінімального складу екіпажу, що також нормувало перелік необхідних фахівців за спеціальностями. Міжнародна морська організація, що визначає основні напрями розвитку морського судноводіння, у 1995 році визнала основними такі документи щодо підготовки моряків: Міжнародну Конвенцію з підготовки та надання дипломів морякам і несення вахт (прийняту ще в 1978 році) та Міжнародний Кодекс із підготовки та надання дипломів морякам і несення вахт (ПДНВМ). Виконання вимог цих документів дозволяє морякам держав, що їх підписали, працювати без обмежень на будь-якому кораблі світового флоту (Україна приєдналась до ПДНВМ-78 у 1996 році). Пізніше, у 2010 році було прийнято зміни до цих двох документів (так звані «Манільські поправки»), найбільш суттєвими серед яких, у ракурсі морської освіти, було визначення нових посад для осіб командного складу й судового екіпажу, а отже, і нових компетентностей морських спеціалістів (зокрема щодо володіння англійською мовою) та вимог до підвищення рівня їх професійної кваліфікації. Так, резолюцією 7 Конвенції встановлено відповідальність судноплавних компаній за добір і підготовку кадрів моряків, а також зазначено, що ефективність процесів відбору, підготовки та дипломування моряків може бути оцінена лише на підставі навичок, умінь та компетентностей, які демонструють моряки під час роботи на судні. У поправках мова йшла і про навчально-тренажерні центри, а саме – використання курсів і програм підготовки, у результаті яких капітани та командний склад (судноводії, механіки та електрики, кваліфіковані матроси, мотористи) мають оволодіти необхідними компетентностями. Для судових механіків додатково передбачалося введення компетентності з управління ресурсами машинного відділення, уміння здійснювати управління персоналом та управління судовими системами: паливною, мастил, баластних вод та іншими; з охорони навколишнього середовища. У стандарти компетентності командного складу на рівнях управління та експлуатації також було введено нові компетенції, знання та вміння, що передбачають різні види підготовки, які необхідні у зв'язку з упровадженням на сучасних судах нових технологій і складного сучасного обладнання. Документи з

манільськими поправками містять таблиці мінімальних вимог до компетентності суднових спеціалістів – судноводіїв, суднових механіків і радіоспеціалістів при виконанні ними певних функцій на трьох рівнях: обслуговування (для рядового складу); експлуатації (для вахтових помічників і механіків); управління (для капітанів і старших помічників; старших і других механіків). З моменту проголошення незалежності в Україні розпочався пошук власного, національного шляху розбудови системи морської освіти з метою приведення її у відповідність до вимог ринкової економіки.

Мета дослідження – на основі ретроспективного аналізу розкрити генезу змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття та визначити перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх фахівців морської галузі в контексті сучасних освітніх реформ.

Досягнення мети передбачало використання низки теоретичних **методів дослідження**: аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення та методу періодизації.

Виклад основного матеріалу. З 1993 р. спостерігається перехід до ступеневої освіти, відбуваються процеси її стандартизації. Вітчизняна система підготовки та дипломування моряків розвивається в контексті вимог і стандартів міжнародної морської галузі.

У цей час притаманне зниження вітчизняного море-господарського потенціалу, назрівання кризових явищ у розвитку морського флоту України. Академік Б. Буркинський зазначив, що розпочалися «стійкі тенденції витіснення нашої держави з міжнародного сектора морегосподарської діяльності» (Буркинський та ін., 2008, с. 6). Становлення й розвиток української школи в умовах незалежності відображено в таких нормативно-правових актах: Законі України від 25.04.1996 р. «Про освіту», Законі України від 17.01.2002 р. «Про вищу освіту», постановах КМУ від 18.05.1994 р. № 325 «Про Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій», від 07.08.1998 р. № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти», від 20.01.1998 р. № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні, від 24.05.1997 р. № 507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями», від 20.06.2007 р. № 839 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста».

Морська галузь продовжувала функціонувати на підставах, визначених радянським законодавством. Одним із наслідків активізації реформаційних процесів стало формування вітчизняного нормативно-правового забезпечення у сфері підготовки та дипломування моряків,

представленого такими державними актами: Законом України від 01.11.1996 р. № 464/96-ВР «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року»; постановою КМУ від 15.01.2005 р. № 38 «Про затвердження Положення про порядок присвоєння звань особам командного складу морських суден» із подальшими редакціями; постановою КМУ від 31.01.2001 р. № 83 «Про вдосконалення державного нагляду за станом підготовки та дипломування моряків» із подальшою редакцією; наказом Міністерства транспорту України від 17.10.2001 р. «Про затвердження Положення про Інспекцію з питань підготовки та дипломування моряків» із подальшими змінами; наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 07.12.2005 р. № 861 «Про внесення змін та доповнень до Випуску 67 «Водний транспорт» (Розділ «Морський транспорт») Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників».

Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення, можна зазначити зміну підходів до організації навчально-виховного процесу та надання автономії закладам вищої освіти в розв'язанні деяких питань.

Наприкінці 90-х рр. ХХ століття відбувався перехід до ступеневої освіти, з'явилося поняття про освітньо-кваліфікаційний рівень (Солодовник, 2018).

До навчальних планів було внесено зміни, затверджені Державним комітетом СРСР по народній освіті в 1989 році. Аналіз навчальних планів з урахуванням змін згідно з вищезазначеним інструктивним листом зі спеціальностей 24.09 Морське судноводіння (спеціалізація 24.09.01 Для морського флоту) та 14.03 Експлуатація суднових енергетичних установок (спеціалізація 14.03.01 Для морського флоту) дає підстави стверджувати, що строк навчання, кваліфікація та графік теоретичної і практичної підготовки не змінилися. З'явилася низка нових навчальних предметів гуманітарного спрямування: «Всесвітня історія», «Ділова українська мова», «Світова література», «Біологія», «Географія», «Історія України», «Філософія з релігієзнавством», «Правознавство», «Основи економічної теорії», «Допризовна підготовка юнаків», «Основи соціальної екології», «Політологія», «Соціологія», «Українська та зарубіжна культура»; майже втричі зменшилася питома частка фізико-математичних дисциплін у загальній кількості годин соціально-гуманітарного та природничого циклів; загальний обсяг навчального часу із соціально-гуманітарного та природничого циклів майже в півтора рази перевищував відповідну кількість навчальних годин із дисциплін спеціального циклу; відбувся вихід курсу хімії зі складу циклових методичних комісій фізико-математичних дисциплін, тому надалі особливості його розвитку не беруться до уваги; зменшився обсяг загально-професійних і профілюючих предметів (*Учебный план подготовки среднего специального учебного заведения специальности «Эксплуатация судовых силовых установок»; Учебный*

план підготовки середнього спеціального учебного заведення спеціальності «Морское судовождение»).

Починаючи з середини 90-х рр. ХХ століття, у вітчизняній освітній галузі активізуються процеси стандартизації. У 1998 році КМУ затвердив постанову від 7 серпня 1998 року № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти». У ній зазначалося, що державні стандарти вищої освіти покликані забезпечувати «формування змісту освіти, який дає змогу випускнику вищого навчального закладу виконувати професійні завдання, що визначаються вимогами у сфері праці, науки, культури; можливість визначення рівня освітньої та професійної підготовки фахівця» (*Про розроблення державних стандартів вищої освіти*). Були затверджені складники стандарту вищої освіти підготовки молодших спеціалістів зі спеціальностей 5.100301 «Судноводіння» та 5.100305 «Технічна експлуатація суднових енергетичних установок» напряму підготовки 1003 «Судноводіння та енергетика суден» (*Галузевий стандарт вищої освіти підготовки молодшого спеціаліста (освітньо-кваліфікаційна характеристика); Галузевий стандарт вищої освіти підготовки молодшого спеціаліста (освітньо-професійна програма)*).

Це зумовило необхідність розроблення нових навчальних планів підготовки молодших спеціалістів за вищевказаними спеціальностями. Так, у зв'язку зі зміною структури професійної підготовки на основі розробленого Галузевого стандарту вищої освіти України зі спеціальностей 5.100301 «Судноводіння» та 5.100305 «Технічна експлуатація суднових енергетичних установок» зазнала змін структура навчальних планів (*Навчальний план підготовки молодших спеціалістів для спеціальності 5.100301 «Судноводіння»; Навчальний план підготовки молодших спеціалістів для спеціальності 5.100302 «Експлуатація суднових енергетичних установок»*).

Для вирішення вищезазначених проблем Міністерство освіти і науки України підписало наказ від 30 грудня 2008 року № 1226 «Про затвердження Плану дій щодо поліпшення якості фізико-математичної освіти на 2009–2012 роки» (*Про затвердження Плану дій щодо поліпшення якості фізико-математичної освіти на 2009–2012 роки*). Він передбачав реалізацію комплексу заходів державного рівня, спрямованих на вдосконалення всіх аспектів вітчизняної фізико-математичної освіти. Усе це вимагало невідкладного перегляду підходів щодо організації вивчення фізико-математичних дисциплін у МНЗ. Проте аналіз практики їх діяльності впродовж усього реформаційно-імплементаційного періоду (1993–2012 рр.) засвідчує зниження престижності розвитку молоді на державному рівні загалом та в морських закладах освіти зокрема. Творчо-інтеграційному підперіоду (2008–2012 рр.) притаманні трансформаційні процеси у вітчизняній морській освіті. Вони пов'язані з її інтеграцією у світовий освітній простір, а також переорієнтацією вітчизняної системи

підготовки та дипломування моряків на стандарти та вимоги міжнародної морської галузі. Усе це знайшло відображення в постановах КМУ від 7 жовтня 2009 р. № 1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» (*Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року*), від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (*Про затвердження Національної рамки кваліфікацій*). Важливе значення для розвитку вітчизняної морської освіти мало підписання Манільських поправок до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) 1978 року та Кодексу з підготовки і дипломування моряків та несення вахти від 25.06.2010 р. (*Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року*), що набули чинності в Україні з 01 січня 2012 року. З огляду на це перед МНЗ виникла необхідність модернізації всіх компонентів ФМП курсантів як складно структурованої системи. Розглянемо докладніше зміст навчальних планів підготовки курсантів судноводійної та судномеханічної спеціальностей упродовж творчо-інтеграційного періоду. Отримані дані засвідчують усталеність складу фізико-математичних дисциплін упродовж усього реформаційно-імплементаційного періоду (1993–2012 рр.). Як і в попередні роки, упродовж творчо-інтеграційного підперіоду (2008–2012 рр.) вивчення фізико-математичних дисциплін відбувалася на двох рівнях: загальноосвітньому (у циклі загальноосвітньої підготовки) та профільному (у циклі математичної та природничо-наукової підготовки). ФМП на загальноосвітньому рівні передбачала вивчення математики, фізики, астрономії та основ інформатики. Аналіз показників обсягів годин із фізико-математичних дисциплін дає підстави для висновку, що впродовж 2008–2012 рр. спостерігалася подальша уніфікація ФМП курсантів на загальноосвітньому рівні. Цикл математичної та природничо-наукової підготовки містив у своєму складі такі фізико-математичні дисципліни: «Вища математика», «Фізика», «Інформатика та використання обчислювальної техніки в судноводінні» (для судноводійної спеціальності) й «Основи інформатики» (для судно-механічної спеціальності) (Солодовник, 2018). З'являється поняття про навчальну програму та робочу навчальну програму. Навчальні програми нормативних дисциплін були складниками державного стандарту, вибіркового – розроблялися закладом вищої освіти. Для кожної навчальної дисципліни на підставі навчальної програми та навчального плану МНЗ складали робочу навчальну програму (*Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах*). Демократизація освіти зумовила перехід від централізованого державного планування підготовки спеціалістів для морського транспорту до автономного на рівні закладу освіти.

Висновки. У процесі дослідження з'ясовано, що системі підготовки фахівців морської галузі були притаманні численні реформаційні процеси, серед яких необхідно виокремити такі: морська реформа 1944 року; політехнізація підготовки в морехідних училищах; комп'ютеризація освітнього процесу.

Серед методів навчання провідне місце займали пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи. Водночас у цей період спостерігалось зниження рівня шкільної підготовки вступників до закладів вищої освіти з точних наук. З огляду на це виникла необхідність запровадження системи заходів, спрямованих на підвищення рівня знань курсантів. Це, у свою чергу, вимагало від викладачів активізації діяльності щодо вдосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

- Буркинський, Б. В., Котлубай, О. М., Степанов, В. М. (2008). Формування Морської доктрини України. *Вісник Національної академії наук України*, 9, 6-11 (Burkynskiy, B. V., Kotlubai, O. M., Stepanov, V. M. (2008). Formation of the Maritime Doctrine of Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 9, 6-11).
- Галузевий стандарт вищої освіти підготовки молодшого спеціаліста (освітньо-кваліфікаційна характеристика) за напрямом 1003 «Судноводіння і енергетика суден», спеціальність 5.100301 «Судноводіння» (2001 р.). Херсон (The branch standard of higher education for training of a junior specialist (educational qualification characteristic) in the direction 1003 "Navigation and power engineering of ships", specialty 5.100301 "Navigation" (2001). Kherson).*
- Галузевий стандарт вищої освіти підготовки молодшого спеціаліста (освітньо-професійна програма) за напрямом 1003 «Судноводіння і енергетика суден», спеціальність 5.100301 «Судноводіння» (2001 р.). Херсон (Branch standard of higher education for training of a junior specialist (educational professional program) in the direction 1003 "Navigation and power engineering of ships", specialty 5.100301 "Navigation" (2001). Kherson).*
- Навчальний план підготовки молодших спеціалістів для спеціальності 5.100301 «Судноводіння», напрям 1003 «Судноводіння і енергетика суден» (2001). Херсонський морський коледж. Херсон (Curriculum for the training of junior specialists for specialty 5.100301 "Navigation", direction 1003 "Navigation and power engineering of ships" (2001). Kherson Maritime College. Kherson).*
- Навчальний план підготовки молодших спеціалістів для спеціальності 5.100302 «Експлуатація суднових енергетичних установок», напрям 1003 «Судноводіння і енергетика суден» (2001). Херсонський морський коледж. Херсон (Curriculum for training of junior specialists for specialty 5.100302 "Exploitation of marine power plants", direction 1003 "Ship navigation and power engineering of ships" (2001). Kherson Maritime College. Kherson).*
- Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова КМУ від 7 жовтня 2009 р. № 1307 (On Approval of the Marine Doctrine of Ukraine for the period up to 2035: Resolution of the CMU dated October 7, 2009 No. 1307). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF> (access date 23.02.2017).*

- Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 (On Approval of the National Framework of Qualifications: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 No. 1341). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
- Про затвердження Плану дій щодо поліпшення якості фізико-математичної освіти на 2009-2012 роки: Наказ МОНУ від 30.12.08 № 1226 (2009). Інформаційний збірник МОН України, 1/3, 8-15 (On Approval of the Action Plan for Improving the Quality of Physical-Mathematical Education for 2009-2012: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 30, 2008 No. 1226 (2009). *Information bulletin of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, 1/3, 8-15).
- Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: наказ Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161 (On Approval of the Regulations on Organization of the Educational Process in Higher Education Institutions: Order of the Ministry of Education of Ukraine dated 02.06.1993 No. 161). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z017393/ed19930602>.
- Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року: Закон України від 01.11.1996 р. № 464/96-ВР (On joining of Ukraine to the International Convention on Training and Certification of Seafarers and on Watching of 1978: Law of Ukraine dated November 1, 1996, No. 464/96-VR). Retrieved from: <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base61/ukr61622.htm> (access date 01.04.2016).
- Про розроблення державних стандартів вищої освіти: постанова КМУ від 07.08.1998 № 1247 (On the development of state standards of higher education: the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 7, 1998, No. 1247). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124798-%D0%BF> (access date 10.01.2018).
- Солодовник, А. О. (2018). *Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах України (1944–2012рр.)* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Тернопіль (Solodovnyk, A. O. (2018). *Development of physical and mathematical training in marine education institutions of Ukraine (1944–2012)* (PhD thesis). Ternopil).
- Учебный план подготовки среднего специального учебного заведения специальности «Эксплуатация судовых силовых установок» (для морского флота), утвержденный Государственным комитетом СССР по народному образованию СССР с изменениями согласно инструктивного письма Министерства образования Украины от 19.05.1993 № 1/9-64 с уточнениями, № 23-Д/осн. (1989). Москва (*Curriculum for preparation of a secondary special education institution of the specialty "Operation of ship power plants" (for the navy), approved by the State Committee of the USSR on the national education of the USSR with changes in accordance with the instruction letter of the Ministry of Education of Ukraine dated May 19, 1993, No. 1 / 9-64, as revised, No. 23-D (1989). Moscow*).
- Учебный план подготовки среднего специального учебного заведения специальности «Морское судоходство» (для морского флота), утвержденный Государственным комитетом СССР по народному образованию СССР с изменениями согласно инструктивного письма Министерства образования Украины от 19.05.1993 № 1/9-64 с уточнениями, № 23-Д/осн. (1989). Москва (*Curriculum for the preparation of a secondary specialized education institution of the specialty Maritime Navigation (for the navy), approved by the USSR State Committee on Public Education of the USSR with amendments according to the instruction letter of the Ministry of Education of Ukraine of 19.05.1993 No. 1 / 9-64 with clarifications No 23-D (1989). Moscow*).

РЕЗЮМЕ

Токуева Алла. Генезис содержания подготовки будущих специалистов в учреждениях высшего образования морского профиля в Украине (конец XX – начало XXI века).

Украина имеет значительный потенциал в обеспечении международного флота высококвалифицированными специалистами. Стремительное развитие технического оснащения мировой морской отрасли усиливает роль фундаментальной подготовки кадров. Учитывая это, перед отечественным морским образованием стоит задача обеспечения качественной физико-математической подготовки будущих выпускников с учетом международных требований и стандартов. В то же время не теряют свою ценность и национальные достижения по организации образовательного процесса в морских учебных заведениях. Целью исследования является раскрытие генезиса содержания, форм и методов подготовки будущих специалистов в учреждениях высшего образования морского профиля в Украине в конце XX – начале XXI века и определение перспективных направлений совершенствования подготовки будущих специалистов морской отрасли в контексте современных образовательных реформ.

Ключевые слова: высшие учебные заведения морского профиля, генезис содержания, содержание образования, рабочие учебные планы, морское образование, социально-коммуникативная компетентность, гуманитарная составляющая, направления профессионального образования.

SUMMARY

Tokuieva Alla. Genesis of the content of training of future specialists in higher education institutions of the marine profile in Ukraine (late XX – early XXI century).

Ukraine has considerable potential in providing the international fleet with highly skilled specialists. Rapid development of the technical equipment of the world maritime industry enhances the role of fundamental training of personnel. In view of this, in the face of domestic marine education, the challenge is to provide high-quality physical and mathematical training for future graduates, taking into account international requirements and standards. At the same time, their value and national achievements in organizing the educational process in marine education institutions are not lost. The aim of the study is to reveal the genesis of the content, forms and methods of training future specialists in higher education institutions of the maritime profile in Ukraine at the end of the XX – the beginning of the XXI century and to identify future directions for improving training of future specialists in the maritime industry in the context of modern educational reforms.

The study has found out that the system of training specialists in the maritime industry was characterized by numerous reform processes, among which the following should be singled out: Marine Reform of 1944; Polytechnic training in naval schools; computerization of the educational process.

Among the methods of teaching leading place occupied explanatory-illustrative and reproductive methods. At the same time, during this period, there was a decrease in the level of school preparation in fundamental sciences for entering higher education institutions. In view of this, there was a need to introduce a system of measures aimed at raising the level of knowledge of cadets. This, in turn, required teachers to intensify their efforts to improve the educational and methodological support of the educational process.

Key words: institutions of higher education of marine profile, genesis of content, content of education, working curricula, maritime education, social and communicative competence, humanitarian component, directions of professional education.